HET KATHEDER-SOCIALISME

J. baron d'Aulnis de Bourouill.

915.

HET KATHEDER-SOCIALISME.

REDEVOERING

BIJ DE

AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT

AAN DE

RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

op den 23sten Maart 1878,

UITGESPROKEN

DOOR

Mr. J. Baron d'AULNIS DE BOUROUILL.

UTRECHT,
J. L. BEIJERS.
1878.

HET KATHEDER-SOCIALISME.

HET KATHEDER-SOCIALISME.

REDEVOERING

BIJ DE

AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT

AAN DE

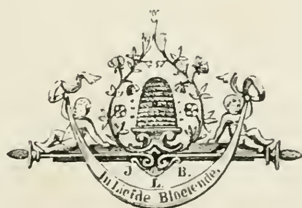
RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

op den 23sten Maart 1878,

UITGESPROKEN

DOOR

Mr. J. BARON D'AULNIS DE BOUROUILL.

UTRECHT,
J. L. BEIJERS.
1878.

GEDRUKT BIJ G. A. VAN HOFTEN TE UTRECHT

Edelgrootachtbare Heeren Curatoren!

Weledelgestrenge Heer Secretaris van het college van Curatoren!

Hooggeleerde Heeren Professoren en Zeergeleerde Heeren Lectoren!

Weledele Heeren Studenten!

En voorts gij allen, die deze plechtigheid met uwe tegenwoordigheid vereert, zeer gewenschte toehoorders!

In de geschiedenis der staathuishoudkunde valt in de laatste tijden een merkwaardig verschijnsel waar te nemen. Op eene buitengewoon snelle verbreiding dier wetenschap is, sedert 1850 ongeveer, een betrekkelijke stilstand gevolgd; op de geestdrift zekere lauwheid; op het goedgeloovig vertrouwen zekere geneigdheid om te twijfelen aan de tot dusver gevolgde methode, aan het uitgangspunt der staathuishoudkunde, aan hare grenzen, aan hare slotsommen, aan, — ik mag wel zeggen, aan de wetenschap in haar geheel.

Nadat het werk van Adam Smith, waarvan twee jaren geleden het honderdjarig bestaan herdacht is, op het vaste land van Europa bekend was geworden, waren onderscheidene beginselen der staathuishoudkunde al spoedig gemeen goed. Jean Baptiste Say leende tot de populariseering der economie zijn welversneden pen. Trouwens, wie aan Say gezag toekenden, — en die

waren velen, — zouden ook al zeer weinig hun belang hebben in het oog gehouden, indien zij niet zoo spoedig mogelijk van de nieuwe wetenschap hadden kennis genomen. Want hoe werd deze door den genoemden schrijver hun voorgesteld? Ongeveer als een nieuwe kunst om rijk te worden [1]). Wie zou *die* wetenschap niet eeren? Een snelle ontwikkeling viel haar dan ook ten deel. »Wij mogen, — schrijft Say [2]), — ons ge-»lukwenschen met de snelle vorderingen, welke de soci-»ale wetenschap in den loop van een enkel menschen-»geslacht gemaakt heeft. Zij zal er nog vele andere »maken; de geoefendste mannen van iedere natie gaan, »gelijk de pionniers in Noord-Amerika, aan de spits; en »de arbeid volgt hen, ontginnend en de wilden terug-»drijvend, wier macht elken dag vermindert. Eenige »oude en majestueuse boomen bezwijken bij dien tocht »der natiën; maar op de plaats, welke zij innamen, komt »de welvaart zich nederzetten onder lachender groen.”

Van deze vrij hoogdravende voorzegging omtrent de toekomst der wetenschap is betrekkelijk weinig vervuld. Na de invoering van het stelsel van vrijen handel in de meeste staten van Europa is de algemeene belang-

1) J. B. Say, Cours complet d'économie politique pratique, I. bl. 2. éd. 1832. „L'économie politique, en nous faisant connaître par quels moyens sont produits les biens au moyen desquels subsiste la société tout entière, indique à chaque individu, à chaque famille, comment ils peuvent multiplier les biens qui serviront à leur propre existence; en montrant suivant quelles proportions ces richesses, créées dans la société et par ses travaux, se distribuent parmi les membres dont elle se compose, elle les éclaire sur le genre des travaux auxquels il leur convient de s'adonner, suivant l'éducation qu'ils ont reçue, le pays qu'ils habitent, les moyens dont ils disposent; en développant l'effet des consommations, elle rend les individus capables de faire le meilleur usage de leurs biens acquis; mais elle n'entre pas autrement dans les interêts particuliers; car les richesses particulières ne se gouvernent pas suivant des lois générales.”

2) t. a. p. bladz. 36.

stelling zeer merkbaar afgenomen. Steeds geringer is het getal schrijvers geworden, die met nieuwe denkbeelden de wetenschap wisten te bezielen. In het Journal des Économistes heeft Courcelle Seneuil nog zeer onlangs het de moeite waard gevonden om hen te bestrijden, die zeggen, dat de staathuishoudkunde onze ouders en grootouders met ijdele beloften heeft bedrogen [1]. In Duitschland heeft drie jaren geleden de Straatsburger Hoogleeraar Schmoller geschreven, dat de leden van het »Verein für Socialpolitik", over hoe vele zaken ook onder elkander oneens, toch allen eenstemmig zijn over het »wetenschappelijk bankroet der oudere dogmatische staathuishoudkunde [2]." In de Revue des deux Mondes heeft de Luiksche Hoogleeraar Émile de Laveleye zich tot orgaan gemaakt van de nieuwe richting, die in Duitschland zoo eenstemmig schijnt te zijn over een wetenschappelijk bankroet [3]. En ook in ons vaderland worden nu en dan stemmen vernomen, die verkondigen, dat voor het thans levend geslacht de methode der oude economie onbruikbaar is.

Bij de aanvaarding van een hoogleeraarsambt in de staathuishoudkunde schijnt mij deze omkeer in veler gezindheid jegens de wetenschap wel te mogen worden besproken. Ik wensch daarom een wijle te spreken over den tegenstand, dien de oude economie in Duitschland ondervindt Want zoo ergens, dan zijn wel in dat Rijk de beschuldigingen tegen de school van Adam Smith en Ricardo talrijk en scherp geformuleerd. In dat Rijk hebben zelfs de bestrijders der oude wetenschap zich

1) Journal des Économistes. Sept. 1877.

2) G. Schmoller, Ueber einige Grundfragen des Rechts und der Volkswirthschaft. Offenes Sendschreiben an Herrn Professor Dr. Heinrich von Treitschke. bl. 160.

3) Revue des deux Mondes, Août 1875.

vereenigd tot eene school voor eene nieuwe economie, naar zij meenen, eene historische, realistische of ethische. Zij hebben in 1872 tot verwezenlijking in staat en maatschappij van hunne eischen op praktisch gebied zich vereenigd tot een congres, het »Verein für Socialpolitik", dat te Eisenach zijn vergaderingen houdt [1]), en waarvan de leden dikwijls Katheder-socialisten worden genoemd. Zij worden zoo genoemd omdat, — naar men niet zonder overdrijving beweert, — velen hunner als hoogleeraren, van den *Katheder* af dus, socialistische beginselen verkondigen. Verleent mij, terwijl ik over deze beweging op economisch gebied in Duitschland spreek, welwillend uwe aandacht.

Uw welwillendheid roep ik in, want ik heb haar zeer noodig. Ik geloof vrij zeker te weten, dat het geen gebruik is, op de plaats waar ik sta en bij de gelegenheid van dit oogenblik een toespraak te houden van polemische strekking. De vragen, waarover tegenwoordig in de economie veel gesproken wordt, hebben, omdat zij in nauw verband staan met de geestesrichting en het gemoedsleven als 't ware, van velen, dit eigenaardige dat zij in hem, die over haar spreekt, en in hen, die over haar hooren spreken, licht zekere animositeit opwekken. Bovendien zijn die vragen zoo talrijk en is elke daarvan op hare beurt zoo veelomvattend, dat eene toespraak over haar schier onmogelijk is zonder eene eenigszins kantige formuleering der denkbeelden der onderscheidene partijen en des sprekers zelven. Die bezwaren zijn niet gering. En toch meende ik mij door hen niet te mogen laten terughouden. Waar de wetenschap, waarin ik zal onderwijzen, in haar

1) Aanvankelijk heette het Congres: „Eisenacher Versammlung zur Besprechung der Socialen Frage."

karakter zelf, in haar geheele wezen het onderwerp van redevoeringen en van geschriften is geweest, die hoorders en lezers de vraag hebben doen op de lippen komen: wat er nog van de oude economie is overgebleven? — waar men, zoo men al op die vraag een antwoord gaf, dat voor de oude economie niet zeer vleiend luidde, evenwel moest erkennen dat in de nieuwe economie de rozen toch ook nog niet zonder doornen zijn, — daar schijnt mij een poging om te spreken, duidelijk te spreken, de plicht van ieder beoefenaar der wetenschap.

Vóór alles, dunkt mij, moet de nadruk worden gelegd op eene fout, waarin vele schrijvers van economische leerboeken vervallen zijn. De fout heet: *verwarring van wetenschap en kunst.* Zuiver wetenschappelijke waarheden behooren zeker dikwijls de grondslag te zijn van politieke maatregelen, van voorschriften omtrent staatsbestuur. Maar — door de begeerte gedreven om vooral de praktische resultaten van hun onderzoek in helder licht te stellen, — hebben vele schrijvers aan voorschriften van staatsbestuur een zoo belangrijke plaats in hun werken ingeruimd, dat de zuiver wetenschappelijke waarheden daarin nauwelijks tot haar recht zijn gekomen.

De wetenschap nu is algemeen. Wat zij schrijft behoort waar te zijn, objectief waar binnen de grenzen van het gebied, waarvoor zij hare waarheid volgens duidelijk omschreven praemissen heeft gesteld. Dat gebied is veelal *zeer uitgestrekt.* Een aantal maatschappelijke verschijnselen, zooals verdeeling van arbeid, de wisseling der prijzen, het verband tusschen productiekosten en marktprijs, de mededinging en vele andere meer kunnen in meer of min krachtige doch steeds gelijksoortige werking worden waargenomen overal, waar menschen wonen, die zekeren graad van beschaving

hebben bereikt, en den bijzonderen eigendom tot grondslag van hun recht hebben gemaakt. Anders daarentegen is het met staatkundige voorschriften gesteld. Deze hebben dit eigenaardige, dat hunne waarheid slechts geldt op een *uiterst beperkt* gebied, ja in meest alle gevallen slechts geldt op een bepaalden tijd en op een bepaalde plaats. De reden hiervan ligt voor de hand. Hunne juistheid hangt af van een aantal gegevens van economischen, van historischen, van rechtskundigen en van technischen aard, die alle, wil de staatsman niet mistasten, in onderling verband moeten worden gebracht, maar die op verschillende tijden en plaatsen bijna steeds ook in verschillende verhouding tot elkander worden aangetroffen. Welke maatregel op staatkundig gebied goed- dan wel afkeuring verdient, is derhalve steeds eene bij uitnemendheid concrete vraag. Wie herinneringsvermogen bezit en begrip, kan uitnemend op de hoogte zijn eener wetenschap; zoo hij met ernstige waarheidsliefde is bezield, kan hij de wetenschap uitbreiden. Maar »staatsman" is hij daarmede nog niet. De staatsman moet een man zijn van helderen vluggen blik, want de wisselende gegevens, die zijn vraagstuk beheerschen, moet hij steeds kunnen volgen; een man van vaardige hand, want hij moet op het juiste oogenblik kunnen ingrijpen; een man, in één woord, van actualiteit. Hij kan niet handelen naar voorschriften, die deze of gene geleerde misschien eeuwen geleden in welmeenende doch wellicht wel wat aanmatigende wijsheid heeft gegeven, nog veel minder schier dan men veldslagen kan leveren volgens een aan de schrijftafel in vredestijd opgezet en uitgewerkt plan. Welnu, wegens haar zoo concreet karakter, wordt staatkunde eene *kunst* genoemd, geen wetenschap.

Dat onderscheid tusschen wetenschap en kunst is zeer

dikwijls in de staathuishoudkunde over het hoofd gezien. Bij vele economisten heeft het den schijn, alsof zij aan hunne staatkundige voorschriften, aan hunne bevelen voor staatsman en wetgever: »doe dit of vermijd dat", — het karakter van *kunst* hebben willen ontnemen, en door eene zeer algemeene formuleering het hooger edeler blijvender karakter hebben willen geven der *wetenschap*. Hun wetenschap verkreeg daardoor het uiterlijk van uitnemend praktisch te zijn, en hun praktijk van uitnemend wetenschappelijk te wezen. Vallen wij den mannen niet te hard, die aan de verzoeking eener zoo schoone samenstrengeling geen weêrstand hebben geboden!

Tegen de algemeene regelen van politiek, uit die wijze van handelen geboren, heeft de school van historische rechtswijsbegeerte in Duitschland reeds lang geprotesteerd. In ons vaderland heeft Mr. Opzoomer reeds in 1851 [1]) de economisten gelaakt, die zich »uit »hunne beperkte wetenschap het oordeel aanmatigen over »het geheele gebied der staatkunde." Mr. van Houten heeft in 1866 [2]) tegen de verwarring van wetenschap en kunst eene krachtige stem doen opgaan. Ook Mr. Vissering heeft in hetzelfde jaar daartegen gewaarschuwd [3]). De kunst moet kunst blijven, roepen sedert jaren schier allen, die de oude economie beoefenen. Dit roepen ook de Katheder-socialisten. Volkomen terecht. Maar de stelling, welke daarnaast behoort te worden geplaatst: »De wetenschap blijve wetenschap", die stelling wordt minder gehoord. De zucht om toch vooral praktisch te zijn, om op te treden als geneesheer van maatschappelijke kwalen, en de recepten daartegen aan den

---

1) Mr. C. W. Opzoomer, Weg der Wetenschap, 2de uitg. bl. 159.

2) De Gids, Augustus 1866, „De staathuishoudkunde als wetenschap en kunst."

3) De Gids, September 1866, „Eene oude kwestie."

wetgever op min of meer bescheiden toon aan te bieden, is zóo sterk, dat men soms geen tijd schijnt te hebben om het gewicht der laatste stelling in overweging te nemen. »Ik beken ronduit" schrijft Adolf Held [1]), hoogleeraar te Bonn »ik ben »Sozialpolitiker" niet slechts »in dezen zin, dat ik in het algemeen een ingrijpen van »den staat in economische aangelegenheden voor gerecht»vaardigd houd, maar ook in dezen zeer bijzonderen »zin, dat zuiver politieke beschouwingen bij mij op »den voorgrond staan Voor mij bestaat geene van de »staatswetenschap afgescheidene sociale wetenschap of »economie." Dit schrijft in November des vorigen jaars een hoogleeraar in, — men zou niet licht raden in welk vak, — een hoogleeraar in de economie Die hoogleeraar is een der hoofden van de Katheder-socialistische beweging.

Dat Adam Smith en vele zijner volgers zich schuldig maakten aan verwarring van wetenschap en kunst, hangt nauw samen met den tijd, waarin het werk van Smith geschreven werd, en waarin de inhoud van dat werk op het vaste land van Europa werd verbreid. Engeland, Frankrijk en Duitschland gingen gebukt onder beschermende stelsels. De handelsvrijheid moest nog worden veroverd. Geen krachtiger wapen kon voor die vrijheid worden gevonden, dan in de staathuishoudkunde, in »een onderzoek naar de natuur en de oorzaken van den nationalen rijkdom", in de historische ontvouwing van het protectionisme, en in de aanwijzing van den invloed, welken dit stelsel op de welvaart der volken heeft uitgeoefend. De wetenschap kon dus uitmuntend dienst doen bij de volvoering van een politiek program, waarop

1) A. Held, Sozialismus, Sozialdemokratie und Sozialpolitik, bl. 123.

de leus van Vrijen Handel geschreven stond. Zij werd met hare analysen en hare historische beoefening terstond voor een groot deel dienstbaar gemaakt aan politieken strijd. De vrijhandelsmannen moesten tal van aanhangers winnen, want het gold eene aanzienlijke en machtige klasse, die bij het beschermend stelsel baat vond, te overvleugelen. De wetenschap moest dus vooral populair zijn, niet te moeielijk, en in een fraaien vorm gegoten. Zoo werd men gewoon de economie te beschouwen als een tuighuis, waaruit staatkundige partijen hunne wapenen leenden tot verdediging van praktische inzichten van den dag. Vooral de vraag: Vrije handel of protectie? — en de strijd tegen communisme en socialisme stonden daarbij op den voorgrond.

Wat is hiervan het gevolg geweest? Toen de vrije handel dan eindelijk schier overal was ingevoerd; toen de communistische woelingen waren gesust, — scheen het alsof de populaire economisten weinig meer in het midden hadden te brengen. Aan de eischen der vrijhandelaars was voldaan. Hun taak was afgeloopen. Zij hadden uitgesproken.

In dien toestand schijnt na 1869 ook eenigermate de vereeniging van economisten te hebben verkeerd, die jaarlijks in Duitschland vergaderden op een congres, »der volkswirthschaftliche Congress" geheeten. Het pleidooi voor de vrijheid was in Duitschland zoo goed als gewonnen. Men gevoelde voorts weinig lust om de woelingen der socialdemokratie te bestrijden. Want men vreesde haar weinig. Het bewijs, dat de communistische plannen van de leiders der Internationale voor geen verwezenlijking vatbaar waren, was te gemakkelijk te leveren, dan dat men daarvoor jaarlijks een congres van staatslieden en geleerden moest bijeenroepen.

Meer en meer trokken evenwel nieuwe verschijnselen op sociaal gebied in Duitschland de aandacht. De arbeidersbeweging had na den oorlog van 1870 nieuw voedsel gekregen. De ontwikkeling der industrie had meer en meer tusschen de leefwijze der ondernemers en die der loonarbeiders scherp verschil doen ontstaan. En, — toen een aantal edeldenkende mannen naar de middelen vroeg om het gevaar der socialdemokratie te bezweren, om den arbeidersstand te helpen, toen schijnen de leden van het oude congres weinig anders te antwoorden te hebben gehad dan het oude »laissez faire, laissez passer". Toen ook barstte de verontwaardiging los. Op raad van Wilhelm Roscher besloten eenige Duitsche geleerden eene vereeniging op te richten, welke, onafhankelijk van het oude congres, ten doel zou hebben om de middelen te vinden, waardoor aan eenige erkende gebreken der Duitsche staats- en volkshuishouding zou kunnen worden te gemoet gekomen. Deze vereeniging is die der Katheder-socialisten. Op haar eerste vergadering te Eisenach in 1872 werd door den voorzitter Schmoller tegen de oude economie een formeele akte van beschuldiging uitgesproken, waarvan de inhoud later nu eens op zachter dan weder op scherper wijze is herhaald. De oude economie is, zoo luidt de akte in hoofdzaak, doctrinair, abstract, onhistorisch, individualistisch, optimistisch en fatalistisch. Met de oude economie is tegenwoordig niets meer aan te vangen! Zij beweert, dat zij de beste staatslieden zijn, die rustig de armen over de borst kruisen en blijven toekijken, welke kwalen ook de maatschappij teisteren!

Ziethier, geachte toehoorders! de historia morbi eener philosophische wetenschap, welke, — ik zeg dit thans in 't kort en met eenige overdrijving, — welke zich

overhaast in een praktisch kleed stak, zich vastklampte aan een enkele kwestie nabij, en, toen die kwestie geen kwestie meer was, zelve niet goed meer wist wat zij, buiten het verhaal van haar triomfen in vroeger tijd, den volke nog verkondigen zou. Het land, waar tijdens dit ziekteproces, de wetenschap bij voortduring in haar zuiversten vorm is beoefend gebleven, is Engeland geweest. Daar leefden na Adam Smith, Ricardo, Malthus, Senior, Stuart Mill, Cairnes, Jevons. Wel werd ook daar een strijd over handelsvrijheid gevoerd heftiger wellicht dan ergens anders. Maar naast het partijschrift bleef er plaats voor het ernstig opgevatte, wel doordachte, nauwkeurig bewerkte boek van den geleerde, wien het om waarheid en niets dan de waarheid te doen is, al levert deze dan ook niet onmiddellijk praktische resultaten. In dat land, waar de grondigheid in de beoefening van wetenschap zich aan voortreffelijken vorm pleegt te paren, is steeds minder dan elders strijd geweest over de wetenschap zelve. Misverstand door woordenkwesties, — die rijke bron van twist op het gebied der sociologie, — schijnt in Engeland zelden lang te kunnen heerschen of hij wordt door schrijvers, die de diepte van den Duitschen geest en de helderheid van den Franschen in zich vereenigen, uit den weg geruimd. Roscher, de onpartijdige, de groote historicus op economisch gebied, getuigt [1]: »Eene onbevoor»oordeelde historische vergelijking van de voornaamste »economische letterkundes schijnt mij dit resultaat te »leveren, dat op ons gebied de Engelsche evenzeer boven »alles uitsteekt, als om zoo te zeggen op het gebied der »kunstgeschiedenis de schilderkunst der Italianen." Ik zal dan ook bij de beoordeeling van den in Duitsch-

1) W. Roscher, Geschichte der National-Oekonomik in Deutschland (Vorrede):

land gevoerden strijd, voornamelijk steunen op hetgeen ik van Engelsche schrijvers door nasporing van de door hen gevolgde methode geleerd heb.

Deze opmerking doe ik met opzet aan die beoordeeling voorafgaan. Bij menig katheder-socialist treft men de geneigdheid aan om de oude economie bij voorkeur te beoordeelen naar hetgeen door schrijvers van den tweeden rang, in dagbladen, en door mannen van de praktijk, door fabriekanten en kooplieden is verkondigd. Vreemde maatstaf! Over economie is geschreven geworden door menschen van allerlei soort; door groote denkers, mannen van zeer uitgebreide en streng geordende kennis; door mannen voorts, wien het meer te doen was om politieke plannen te bereiken, dan om zuiver wetenschappelijke redeneeringen; door nog anderen, die het liefst populair wilden zijn, niet te moeielijk voor het groote publiek, die eleganten vorm en keurigen stijl als hoofdzaak beschouwden, die de economie meer behandelden als »une littérature" dan als eene wetenschap, en er dan ook niet tegen opzagen om naast eenige gemoedelijke waarheden nu en dan eene in hun oog niet zoo direct schadelijke onjuistheid te verkondigen. De economisten hebben steeds een buitengemeene vrijheid van gedachtenuiting gehad, eene vrijheid waarvan wel eens een te ruim gebruik is gemaakt. In dezen stand der zaak is zorgvuldige keus der bronnen moeielijk, doch voor hem, die over de wetenschap een oordeel wil vellen, dure plicht. Rechtvaardigheid eischt dat hij zijn oordeel bouwe op het beste, dat geschreven is. Dit vordert ook het wezen zelf eener wetenschap. Want het is een harer schoonste eigenschappen, dat zij in den loop der tijden al het onware, dat haar ontsieren mocht, pleegt weg te werpen en, steeds zich veredelend, alleen het werkelijk ware als on-

vergankelijke vrucht van haar onderzoek aan het menschdom aanbiedt.

De eerste beschuldiging der katheder-socialisten, dat de oude economie doctrinair is, moet wel vreemd klinken in de ooren van hem, die meent dat eene wetenschap zonder doctrine of in 't geheel geene wetenschap of hoogstens slechts eene beschrijvende wetenschap is. Dat de economie geene wetenschap is of moet zijn, wordt door niemand in ernst volgehouden; — en, hoe ook over het wetenschappelijke karakter der economie gestreden wordt, dit staat vrij wel vast, dat zij meer is dan eene beschrijvende wetenschap. Zij doet meer dan de toestanden der volkshuishouding photographeeren. Zij spoort ook de oorzaken na der maatschappelijke verschijnselen en brengt daarmede de gevolgen in logisch verband. Om dat te doen bedient zij zich van de analytische methode Zij ontleedt verschijnselen. Zij spoort de onderscheidene krachten, welke in de maatschappij werken en de waargenomen verschijnselen te voorschijn roepen, ieder afzonderlijk na en door die krachten vervolgens weder samen te stellen komt zij tot de kennis van het verschijnsel in zijn geheel. Zij heeft ontdekt, dat bepaalde verschijnselen steeds door bepaalde oorzaken onmiddellijk worden beheerscht. Zij heeft dit standvastig verband tusschen oorzaken en gevolgen in algemeene stellingen geformuleerd, welke zij, in navolging der naturalisten, *wetten* heeft genoemd.

Welnu, dat samenstel van economische wetten vormt de economische doctrine. Is deze van het begin tot het einde onjuist? Zoo men dit beweert, men bewijze het tegenover de reeks van mannen, die haar sedert meer dan eene eeuw tot de laatste tijden toe telkens juister hebben geformuleerd en in details uitgewerkt. Maar

voor dat bewijs hebben de katheder-socialisten zich tot dus ver weinig moeite gegeven. Ik ontken niet, dat die doctrine hier en daar, op vele punten misschien, onvolledig is; dat de terminologie, waarvan zij zich gewoonlijk bedient, nog tot vele verwarring aanleiding geeft. Maar zoo dit het geval is, men vulle de doctrine aan, men rectificeere haar, men zuivere de terminologie, of, zoo men er tegen op ziet om de gebruikelijke termen door andere te vervangen, men make zich zelven en anderen op de dubbelzinnigheid der termen opmerkzaam. Doch in plaats van dit te doen, werpen niet weinige katheder-socialisten alle economische doctrine over boord, zonder dat zij blijk geven de aldus prijs gegeven waar behoorlijk te hebben onderzocht. Op die wijze ontnemen zij zich niet alleen bij de ingewikkeldste, maar zelfs bij de eenvoudigste economische redeneering elken theoretischen grondslag. En wat is tot deze handelwijze de aanleiding? Naar mijne overtuiging, hoofdzakelijk eene ongelukkige woordverwarring. Er heerscht verwarring omtrent de beteekenis van het woord: »wetten." De oude economie bedoelt daarmede formules, waarin verband van oorzaken en gevolgen is wêergegeven, b. v. de waarde hangt af van vraag en aanbod, — geenszins voorschriften voor de individuen omtrent hetgeen zij doen of laten moeten Tallooze malen is dit reeds in het licht gesteld geworden. De katheder-socialisten schijnen evenwel voor deze onderscheiding geen oog te hebben. Zoo schrijft de reeds genoemde hoogleeraar te Bonn, Adolf Held [1]): »De natuurwetten der »oude economie waren slechts een scherpe formuleering »van het postulaat: »laissez faire, laissez passer."" Neen, dat waren zij niet! Een natuurwet is gekenschetst

1) A. Held, t a. p. bl. 126.

door Dunoyer: »Je n'impose rien, je ne propose même »rien, j'expose." Het laissez faire, laissez passer, daarentegen verklaart niets. Het is een voorschrift, een bevel.

Uit deze woordverwarring spruit de beschuldiging, dat de oude economie doctrinair is. De katheder-socialisten meenen dat de oude economie in haar natuurwetten een in abstracto, zonder voorafgaande waarneming uitgedacht stel *voorschriften* bezit, welke men moet toepassen zonder te letten op de eigenaardige combinatie der feiten, die in ieder gegeven geval zich voordoen! Merkwaardig misverstand! Men mag zeggen, dat het politiek doctrinarisme door schier geen schrijver van naam meer voor praktische staatkunde, — en wat is staatkunde, die niet praktisch is? — wordt verdedigd. Toch vinden wij in katheder-socialistische geschriften tallooze malen het politiek doctrinarisme aangevallen, alsof het gold eene kwaal uit te roeien, welke tot dus ver steeds onbelemmerd had voortgewoekerd. Wij zien, naar ik vrees, tegenwoordig in Duitschland vele economisten, die aan het gebied der logica eene stelling ontleenen en daarmede andere economisten bestrijden, die deze stelling reeds lang tot de hunne hebben gemaakt. Zij bestrijden doctrinarisme op politiek gebied, uitnemend. Doch in dien strijd wordt de doctrine der wetenschap dikwijls mede met onverdienden argwaan bejegend. Om den boom der wetenschap van eenige verwelkte bladen te zuiveren, wordt niet zelden een zijner edelste takken afgerukt!

Langen tijd was het een der meest geliefkoosde vragen van politiek doctrinarisme, hoe ver het gezag van »den staat" zich moest uitstrekken. Talloos zijn de pogingen om voor dat gezag bepaalde, altijd en overal geldende grenzen vast te stellen, en evenveel malen als die poging werd gewaagd, is schipbreuk geleden. Men is meer

en meer tot de sceptische leer gekomen, dat de grenzen van dat gezag niet voor alle tijden en plaatsen zijn aan te wijzen. In elk bepaald geval zal staatsmanswijsheid te beslissen hebben, hoever het moet gaan. Een dergelijke met het oog op een bepaalden toestand gegeven raad was oorspronkelijk het »laissez faire, laissez passer," Dit gezegde sloeg op Frankrijk, in de voorgaande eeuw zuchtend onder allerlei voorschriften der overheid deels omtrent de wijze, waarop fabricaten moesten worden vervaardigd, deels tot beperking van het handelsverkeer over de grenzen. »Laissez-faire", laat de industrie vrij; »laissez-passer" ontsluit uwe grenzen! Politieke doctrinairen evenwel hebben later dat gezegde verwaterd tot een algemeenen regel, die vrij wel hierop neerkomt, dat hij de beste staatsman is, die steeds de handen in den schoot laat liggen. Mag men nu tegenwoordig nog aan de wetenschap verwijten, dat zij dien regel huldigt? Laten wij zien, wat van dien regel gezegd wordt door een der voortreffelijkste schrijvers op economisch gebied in Engeland, die in de voorrede van zijn boek verklaard heeft dat hij een werk wenschte te leveren, dat in algemeene opvatting gelijk was aan het in vele opzichten verouderde werk van Adam Smith, van een schrijver, die op het universitair onderwijs van zijn vaderland jaren lang den grootsten invloed heeft uitgeoefend, van John Stuart Mill. Wat zegt deze economist van de staatsinmenging in economische aangelegenheden der burgers? Hij neemt slechts een *praesumtie* voor de vrijheid aan. »Weinigen" zoo ongeveer schrijft hij [1]) »zullen

1) Princ. of Pol. Economy. Book V. Ch. XI. § 7. In de negende paragraaph van hetzelfde hoofdstuk schrijft hij:

„The maxime" (of non-interference) „is unquestionably sound as a general „rule; but there is no difficulty in perceiving some very large and conspi„cuous exceptions to it. These may be classed under several heads. First;

»betwisten, dat de gronden, welke ik tegen Staatsinmen- »ging in het algemeen heb aangevoerd, voldoende zijn om »in elk concreet geval de bewijslast te doen dragen niet »door hen, die van de inmenging afkeerig zijn, maar »door hen, die haar aanbevelen." Zijn nu de Duitsche economisten het hiermede in den grond der zaak oneens? Er bestaat meer dan één reden, om daaraan te twijfelen. Roscher althans, dezelfde die tot de oprichting van de Eisenacher Vereeniging den eersten stoot heeft gegeven, schreef nog vier jaren geleden van de vrijhandelsschool [1]: »Maar ook theoretisch waarschuw ik tegen de thans »veel voorkomende minachting van deze school even »dringend, als tegen de overdreven vereering, welke »het groote publiek vroeger er wel eens toe heeft verleid »om haar voor de geheele staathuishoudkunde te houden. »Moet men in het algemeen bij lichamelijk en geestelijk »gezonde volwassen menschen een praesumtie voor vrij- »heid koesteren, voor vrije keus van doen of laten, »voor eigen verantwoordelijkheid, zoo moet men toch »op lagen trap van beschaving eene menigte uitzonde- »ringen op dezen regel aannemen, natuurlijk altijd met »dien verstande, dat de bewijslast op hem drukt, die »eene uitzondering beweert. Hoe hooger de beschaving »stijgt, des te meer geldt de regel. Op een trap, als »die van Duitschland in onze dagen, zal men zelden »mistasten, indien men den regel vooropstelt; ook afge- »zien daarvan, dat het paedagogisch veel beter werkt,

„The individual who is presumed to be the best judge of his own interests „may be incapable of judging or acting for himself; may be a lunatic, an „idiot, an infant; or though not wholly incapable may be of immature „years and judgment. In this case the fundation of the non-interference „principle breaks down entirely."

1) W. Roscher. Geschichte der National-Oekonomik in Deutschland. 1874. bl. 1017.

»bij twijfel de menschen iets te hoog, dan te laag te »schatten." Waar is het onderscheid tusschen den orthodoxen Engelschman, en den Duitschen historicus?

Dezelfde vraag valt te doen bij andere Duitsche economisten, die een over 't algemeen minder onpartijdig standpunt dan Roscher innemen. In October 1876 werd te Bremen eene vergadering gehouden van het oude Volkswirthschaftliche congres, en daarop was aan de katheder-socialisten van het Eisenacher Verein niet alleen vrije toegang maar ook stemrecht verleend. Bijna al de daar aanwezige katheder-socialisten stemden in den geest der vrijhandelsschool. Adolf Held heeft van die vergadering een verslag geleverd. Hoe rechtvaardigt hij de houding zijner partij? [1]) »Wat de katheder-so»cialisten betreft, — schrijft hij — zij zijn voor Staats»tusschenkomst in het algemeen belang," wie wil dit niet? vraag ik, — »Staatstusschenkomst, welke schade»lijke exploitatie der zwakken door de sterken te keer »gaat," wie wil dit niet? vraag ik nogmaals, »Staats»tusschenkomst, welke sociale woelingen op wettelijke »en voor den Staat niet gevaarlijke wegen leidt," ik herhaal: wie wil dat niet? »maar geenszins voor Staats»tusschenkomst tot eenzijdig voordeel van eene minder»heid onder de bezittende klasse," — ik merk op, dat de eenzijdige bevoordeeling van den producent ten koste van den consument ook een der voornaamste gronden is geweest, waarop het protectionisme door de oude school bestreden is. — »Op de meerderheid en op het »algemeen welzijn komt het ons aan." — Ook daarop komt het den mannen der oude economie aan. — »Getrouw aan de beginselen der realistische methode,

1) Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirthschaft, 1877, Erstes Heft. p. 175.

»zijn wij bereid om, voor iedere bijzondere tolbelasting, de »feitelijke verhoudingen nauwkeurig te onderzoeken," — eene staatkunde, die dat onderzoek schuwt, zou zeker weinig te prijzen zijn; — »maar in geval van twijfel »staan onze beginselen natuurlijk op de zijde van den »vrijen handel." Is het niet alsof men Stuart Mill leest? »Zoo heeft het debat in Bremen", eindigt Held, »wel »is waar niet er toe bijgedragen om onze verschillen »met het Volkswirthschaftliche congres aan het licht te »brengen maar om de belangelooze objectiviteit der ka- »theder-socialisten en hunne overeenstemming met de »oude vrijhandelaars over vele kwestien te doen erken- »nen." Zeker, en ik geloof, dat er nog wel meer punten van overeenstemming tusschen de oude en de nieuwe richting zijn aan te wijzen, mits men slechts de oude niet beoordeelt naar hetgeen de meer middelmatige schrijvers dier richting hebben verkondigd, en mits men de nieuwe niet beoordeelt naar de geschriften der dii minorum gentium. Maar als dit zoo is, spreke men ook niet te spoedig van een wetenschappelijk bankroet.

Maar er bestaat eene andere tegenstelling, meent men, —: de oude economie is abstract en idealistisch, de historische, realistische methode daarentegen is de methode der toekomst.

Het is zeker geen bemoedigend verschijnsel voor hen, die eene historische methode hun eigenaardige richting noemen, dat het hun allen uiterst moeielijk valt duidelijk aan te wijzen, dat die methode hun bijzonder eigendom is, en welke daarvan de eigenaardige voordeelen zijn. Die moeielijkheid spruit voort uit twee oorzaken In de eerste plaats deze. Ook in de oude economie neemt de beoefening der historie eene niet

onbelangrijke plaats in. Het werk van Adam Smith vloeit over van historische verhandelingen. Niet minder dat van Malthus. Kennis der geschiedenis en de kunst om van die kennis gebruik te maken kunnen aan Stuart Mill moeielijk worden ontzegd. Leone Levi schreef de Geschiedenis van den Britschen handel, Levasseur die der arbeidende klassen in Frankrijk. Talloos haast zijn de werken, waarin door mannen van de oude school de bijzondere deelen van het volksleven historisch zijn onderzocht. Het zou ook wel vreemd zijn, indien er plotseling in Duitschland een geslacht van historische economisten was opgestaan, dat zich ontslagen kon rekenen van de feitelijke noodzakelijkheid, waarin ieder historicus tot dus ver verkeerde, van voor een groot deel te moeten zien door de oogen zijner voorgangers! Men versta mij wel. Ik beweer niet, dat de Duitschers op hun voorgangers geen prijs stellen. Ik stel alleen de vraag: waarin schuilt de nieuwheid der historische methode?

Een tweede moeielijkheid heeft betrekking op hen, die de toekomst der economie uitsluitend in de historische methode zoeken. Enkel met historische kennis gewapend, blijft men bijna steeds onmachtig om de meer concrete vragen van den dag op te lossen. Ik schat de beoefening der geschiedenis in vele opzichten hoog. Zij leert ons een aantal instellingen kennen als producten van den tijd waarin zij ontstonden. Zij leert ons die instellingen waardeeren. Zij beveiligt ons tegen onverdraagzaamheid en tegen miskenning van de verdiensten der vroegere geslachten. Zij doet ons gevoelen, dat wij kinderen zijn van onzen tijd, en dat aan onzen tijd andere tijden zijn voorafgegaan. Zij verhindert, dat op ons toepasselijk wordt het versje van Göthe:

Das junge Volk es bildet sich ein,
Sein Tauftag sollte der Schöpfungstag sein.

Maar — voor de volledige kennis der maatschappelijke verschijnselen is meer noodig dan kennis der geschiedenis. Daarvoor is ook de kennis noodig der economische krachten, welke op het verschijnsel, waarin men verandering wil brengen of welks voortbestaan men wil verzekeren, invloed uitoefenen. Daarvoor is ook noodig, niet alleen statistiek, maar ook het logisch samenschakelen van oorzaken en gevolgen, de gestrenge, schier langs mathematischen weg redeneerende analyse, welke de wetenschappelijke doctrine ons geeft. Ik zou haast nog verder durven gaan, en beweren, dat men zonder wetenschappelijke doctrine niet eens goed geschiedenis kan schrijven, want zonder haar kan men in het bonte weefsel der feiten den weg niet vinden, kan men de feiten niet verwerken.

Men kan dan ook van historische methode moeielijk spreken, zonder aan het woord »methode" een veel uitgebreidere beteekenis te schenken, dan daaraan in de logica gewoonlijk wordt gehecht. De historische methode wil van deductie niets weten. Maar trekt zij dan door inductie hare slotsommen? Ik betwijfel het. Voor eene inductie toch, welke tot eene eenigermate betrouwbare conclusie leidt, moeten minstens eenige gevallen worden waargenomen, die of volkomen gelijk zijn of wier onderling verschil nauwkeurig kan worden bepaald. Maar de geschiedenis wijst slechts zeer zelden twee, om niet te zeggen meer dan twee geheel gelijke gevallen in het leven der volkeren aan. Welk bewijs heeft men, dat, zoo op het eene geval zeker verschijnsel gevolgd is, ook het andere geval tot een gelijke uitkomst zal leiden? Bovendien, te bepalen, wanneer zich

gelijke gevallen voordoen of waarin zekere gevallen van elkander verschillen, is bij de groote complexiteit der volkstoestanden uiterst moeielijk. Welke waarborg blijft er dan over voor slotsommen, die door eene zoo onvolledige inductie getrokken worden? Een vrij geringe. Zij zijn bijna steeds te danken aan de voorliefde des schrijvers voor deze of gene oplossing der vraag, waarmede hij zich bezig houdt. Bij haar zijn de intuitie en de phantasie soms ongetoomd.

Terwijl ik dus geenszins te kort wil doen aan het groote nut van historisch onderzoek ook voor de economie, kan ik aan de andere zijde moeielijk mij vereenigen met de stelling, dat de deductieve methode in die wetenschap voor eene andere moet plaats maken. Het zou een achteruitgang zijn. Beoefenaars der logica, als Mill en mr. Opzoomer, verzekeren, dat de geestelijke wetenschappen meer en meer, in navolging der natuurwetenschappen, gebruik moeten maken van de deductie, op ervaring gegrond en in haar conclusie wederom aan de ervaring getoetst. Welk recht heeft men om voor de staathuishoudkunde op dezen algemeenen ontwikkelingsgang der wetenschappen een uitzondering vast te stellen?

Wat is dan de nieuwe historische of realistische methode? Zij is inderdaad, voor zoover ik heb kunnen nagaan, slechts de huldiging van het beginsel, dat de praktische staatkunde steeds met de feiten moet te rade gaan. Zij is slechts de verwerping van het politiek doctrinarisme. Zij waarschuwt er tegen, dat de *kunst* wordt gestoken in het kleed van *wetenschap*. En dat zij in dit karakter niet te Eisenach geboren is, heb ik, naar ik hoop, reeds aangetoond.

Een derde beschuldiging tegen de oude economie

luidt, dat zij individualistisch is en het egoisme huldigt. Tegenover het individualisme stelt de katheder socialist het gemeenschapsgevoel, — Gemeinsinn. Niet enkel het eigenbelang, maar ook het belang van den medemensch acht hij een der motieven van die menschelijke handelingen, welke de economist tot voorwerp zijns onderzoeks behoort te maken. De katheder-socialist dringt er op aan, dat het egoisme, een onzedelijk beginsel, steeds door de zorg voor gemeenschappelijk welzijn worde getemperd. Hij noemt zich daarom *ethisch* economist. Hij ontkent wel is waar niet en kan waarlijk moeielijk ontkennen, dat het belang van den mensch zelven en zijn gezin de krachtigste en in de meeste gevallen de eenige prikkel is tot arbeid; dat het groote handelsverkeer niet bewogen wordt door de geneigdheid om aan zijne medemenschen geschenken te doen. Hij ontkent ook niet, dat de maatschappij ten slotte uit individuen bestaat, dat van elke vereeniging van menschen, — hetzij deze den naam drage van staat, provincie, gemeente of coöperatieve vereeniging, — de individuen als 't ware de onderlaag zijn, waarop elk onderzoeker, die den aard der vereeniging wil peilen, ten slotte stuit; dat het individuen zijn, wier heil het einddoel der vereeniging is. Maar dit alles erkennende, legt hij een sterken nadruk op het vereenigingsleven (socialisme, in nieuwe beteekenis), op wettelijke organisatie daarvan. Hij meent, dat tegenwoordig de kapitalist, de economisch sterke, den loonarbeider, den economisch zwakke exploiteert, en dat het daarom voor de zwakken wenschelijk is zich door doelmatige vereeniging tot een krachtig geheel te verbinden, en te steunen op den machtigen arm van het Staatsgezag, hetwelk, b. v. den arbeid van vrouwen en kinderen in fabrieken aan wettelijke banden moet leggen.

Het katheder-socialisme openbaart, naar mijne meening, wanneer het al deze grieven tegen de wetenschap en de inrichting der maatschappij formuleert, zijne edelste zijde op moreel, doch zijn zwakste zijde op wetenschappelijk gebied. Men kan niet anders dan sympathie koesteren voor mannen, die ten strijde trekken tegen het verweekelijkend eudämonisme, waarmede soms door personen, die rijk zijn, de nood der arbeidende klassen wordt gadegeslagen of — over 't hoofd gezien; niet anders dan sympathie voor hen, die meenen, dat voor volkswelvaart niet enkel een krachtige voortbrenging, maar ook een behoorlijke verdeeling van rijkdom noodig is; niet anders dan sympathie voor hen, die blijkens hun daden ernstig er op bedacht zijn om middelen te vinden tot bestrijding der kwalen, welke de reusachtige ontwikkeling van het fabriekswezen in den nieuweren tijd onmiskenbaar heeft doen ontstaan.

Maar, hebben de katheder-socialisten het bewijs geleverd, dat de oude economie de wetenschappelijke grondslag zou zijn van de door hen bestreden werkeloosheid?

De oude economie onderzoekt het karakter van den mensch. Zij moet dit doen, want de wil van den mensch is de naaste oorzaak zijner handelingen. Zij begint dus met eene zielkundige ontleding. Bij haar geheele dogmatische onderzoek is het individu het uitgangspunt. Op die wijze blijft zij concreet, en vormt zij eene tegenstelling met socialistische stelsels, welke allen de natuur der individuen miskennen en daarentegen alle heil en alle ramp toeschrijven aan zeker abstract wezen, dat zij »staat" noemen. Maar het is er ver van af, dat zij den wetgever aan onwrikbare banden legt, die tot werkeloosheid veroordeelen. Hare ontleding leidt wel dikwijls tot bewondering van de organisatie der

maatschappij. Doch waar gebreken zijn aan te wijzen, leert zij niet dat het steeds bij bewondering moet blijven. Hoogstens volgt uit haar onderzoek, dat van een aantal plannen, waarmede sommige wonderdokters de maatschappij willen genezen, geldt, dat het geneesmiddel erger is dan de kwaal.

Engeland, het vaderland der orthodoxe economie, en waar de Duitsche beweging slechts een flauwen weerklank heeft gevonden, is alle andere staten van Europa voor geweest in de wettelijke regeling van den arbeid van vrouwen en kinderen in de fabrieken, van het coöperatiewezen en van den arbeid in de steenkolenmijnen. De mannen, die de wetten voor deze onderwerpen hebben doorgedreven, waren alle opgevoed in de school der oude economie. In een parlementairen staat als Engeland zouden dergelijke wetten niet zijn aangenomen, indien de meerderheid des volks gestaan had onder den druk eener fatalistische doctrine.

Is Engeland voorgegaan in het nemen van maatregelen ten behoeve der lagere klassen, Duitschland kan wijzen op een man, wiens naam thans liefst verzwegen wordt naar het schijnt, maar van wien men moet erkennen, dat hij voor de lagere klasse meer gedaan heeft misschien dan alle socialisten en katheder-socialisten te samen, op Schultze-Delitzsch. Zijn het alleen katheder-socialisten geweest, met wier medewerking, in ons vaderland, de wetten op de coöperatieve vereenigingen, op den kinderarbeid zijn tot stand gekomen? Mogen wij bij de beschuldiging, dat de oude economie slechts een wetenschappelijk stelsel van zelfzucht is, de voortreffelijke werken vergeten, welke deze wetenschap over armenzorg heeft geleverd?

Uit wetenschappelijk oogpunt evenwel biedt de ka-

theder-socialistische richting in haar geschriften over het vereenigingsleven wel haar zwakste zijde aan. Weinig economische dwalingen zijn er in den loop der tijden verkondigd of zij vinden in die geschriften een meer of min sterken weerklank. Bij de behandeling van de vraag, welk duurzaam nut de vereenigingen der arbeiders zullen stichten; van de vraag, omtrent den rol van het kapitaal in de voortbrenging; van de vraag, omtrent de economische en staatsrechtelijke wetten, die de verdeeling van den rijkdom beheerschen, — wordt men dikwijls verrast door de vreemdsoortigste phantasien, zoowel op economisch als juridisch gebied, welke inderdaad zouden doen denken, dat de naam »katheder-socialisten" nog niet zoo geheel ten onrechte gegeven is. De aprioristische weigering om kennis te nemen van de »natuurwetten" der oude economie wordt vooral op dit punt gewroken. Over de begrippen van productie, ruil, waarde, mededinging, productiekosten, loon, kapitaal, overproductie, handelscrisis vindt men hier soms dwalingen zóó principieel, dat men er schier aan wanhopen moet ooit een geregeld debat te verkrijgen. Wetenschappelijk noem ik op dit punt het katheder-socialisme het zwakst, omdat hier tusschen de mannen dier richting zich eene merkwaardige oneenigheid van beginselen openbaart, gelijk door hen zelve erkend wordt. Wagner, hoogleeraar te Berlijn, schrijft [1]): »De zoogenaamde »katheder-socialisten" »misten van het begin af de grootere overeenstemming »in hun wetenschappelijke inzichten van de volkshuishou- »ding en in hunne praktische eischen voor de economi-

1) Adolph Wagner. Die Communalstenerfrage. Mit einem Nachwort: Der Verein für Socialpolitik und seine Verbindung met dem volkswirthschaftlichen Congress. bl. 56.

»sche staatkunde. De omstandigheid, dat voornamelijk »geleerden de kern der vereeniging vormden, verklaart »dit gemakkelijk. Ieder waakte voor zijne wetenschappe- »lijke onafhankelijkheid. Een gemeenschappelijk program »was moeielijk, eigenlijk in het geheel niet te ontwerpen. »Sommigen legden voornamelijk den nadruk op de »zeden, vreesden onhistorisch te werk te gaan, wan- »neer zij principieele stellingen stelden. Anderen stelden »meer den invloed der rechtsontwikkeling op den voor- »grond, erkenden dat deze in zekere mate vrije speel- »ruimte heeft, poogden principieel te zijn, en waren voor »principieele stellingen. Zoo was het te samengaan meer »iets uitwendigs, de vereeniging een losse band om allen." Men zal mij, hoop ik, na deze mededeeling niet ten kwade duiden, zoo ik, sprekend over het katheder-socialisme in het algemeen, mij onthoud van kritiek der voorgeslagen maatregelen.

Wetenschappelijk noem ik het katheder-socialisme in zijn houding aangaande de arbeidersbeweging het zwakst, omdat het hierbij telkens voor zekere socialistische schrijvers lofspraken over heeft, welke door eene te zwakke kritiek getemperd worden. Zoo heeft Prof. Adolf Held [1]) nog in de vorige Novembermaand verklaard, dat de leiders der socialisten Lassalle, Engels

1) Adolf Held, Sozialismus, Sozialdemokratie und Sozialpolitik bl. 8. „Wenn „Lassalle von sich sagte, er „Schreibe jede Zeile bewaffnet mit der ganzen „ „Bildung des Jahrhunderts" so ist in dieser kühnen Phrase unleugbar die „Wahrheit enthalten, dass die Führer der heutigen Sozialdemokratie an phi- „losophischer, historischer und nationalökonomischer Bildung keinem ihrer „literarischen Gegner irgendwie nachstehen. Ja den meisten sind sie vor „Allem dadurch überlegen, dasz sie das heute so selten gewordene Gut einer „philosophischen Bildung vollauf besitzen.

„Die philosophische Schule, durch die sie alle, insbesondere der verbor- „gene Führer der Führer, Karl Marx, hindurchgegangen sind, ist die der „Hegel'schen Dialektik."

en Marx in philosophische, historische en economische ontwikkeling bij geen der schrijvers uit het kamp hunner tegenstanders achterstaan! Welnu nemen wij dien Marx, dien »gids der gidsen" volgens Held. Wat blijkt, volgens Held's eigen beoordeeling, van het voornaamste werk van dien socialist »das Kapital"? Dat het een streven bevat om contradicties te spinnen uit vooropgestelde definitien van economische verschijnselen, definitien welke bij de eerste de beste kritiek blijken uit de lucht gegrepen te zijn om als bewezen te doen aannemen wat nog bewezen moest worden. Het geprezen werk van Marx is dus, wat aangaat het dogmatisch deel daarvan, petitio principii, ijdel gedachtenspel [1]). De methode van Marx is eenvoudig die, welke de beoefening der natuurwetenschappen bij de Ouden en in de Middeneeuwen met onvruchtbaarheid heeft geslagen! En zulk een voor de eischen van wetenschappelijk onderzoek blind gebleven schrijver wordt in philosophische historische en economische ontwikkeling niet achtergesteld bij één zijner tegenstanders: Stuart Mill! Met ruwe woorden worden de socialisten niet wederlegd, gaarne geef ik dit Held toe. Maar mag men geen kritiek eischen die ernstig is? die niet ontaardt in coquetterie met het onware? die niet het wetenschappelijk onvruchtbare kalmweg gelijk stelt met het waarlijk groote? [2]).

---

1) A. Held, t a p. Op bladz. 21 wordt aan Marx ten laste gelegd, dat diens boek rust op „willkürliche Geschichtsphilosophie", en dat hij „mit der „Entstellung der Wirklichkeit, mit der Lüge anfängt".

2) Von Treitschke had reeds in 1875 in het boek van Marx de fout opgemerkt, welke Held constateert, maar was tot een andere appreciatie van de socialistische geleerdheid gekomen. „Man mag an Karl Marx's Buche über „das Capital die grosze Belesenheit bewundern und den Talmudisten scharf„sinn im Zerspalten und Zerfasern der Begriffe — das Eine, was den Gelehrten „macht, fehlt ihm doch gänzlich: das wissenschaftliche Gewissen. Hier ist „keine Spur von der Bescheidenheit des Forschers, der im Bewusztsein des

De Eisenacher vereeniging bestaat thans sedert 1872. Geen harer resolutiën is nog in Duitsche wetten opgenomen. Daarentegen is de macht der feiten haar te zwaar geworden. Meer en meer heeft men moeten erkennen, dat onder de mannen der oude school krachtige, werkdadige persoonlijkheden gevonden worden, voor wier bekwaamheid men buigen moet. Sedert twee jaren zijn het oude Volkswirthschaftliche congres en de Eisenacher vereeniging feitelijk samengesmolten. In Bremen hebben de economisten der oude school vergaderd, terwijl de leden van het andere congres niet bloot als gasten, maar als gerechtigden om te stemmen over de te nemen besluiten, zijn toegelaten. Het »Verein für socialpolitik" heeft zijnerzijds eveneens gehandeld te Berlijn. Katheder-socialisten »pur sang" zien dit met leede oogen. Wagner heeft uit de regelingscommissie der Eisenacher vereeniging zijn ontslag genomen [1]). Hij zag in de vereeniging

„Nichtwissens an seinen Stoff herantritt um unbefangen zu lernen; was be„wiesen werden soll steht für Marx von Haus aus fest. Man vergleiche „Wilhelm Roschers unendlich reichere Gelehrsamkeit und die behutsam „sorgfältige Anwendung dieses Wissens mit dem brutalen Fanatismus, der in „Marx's Buche einen ungeheuren Stoff zusammenträgt um einen einzigen, „falschen Grundgedanken zu erhärten — und der ganze Abstand zwischen „dem Gelehrten und dem Rabulisten tritt vor Augen". Dit schreef von Treitschke in zijn: „Der Socialismus und seine Gönner". Is dit boek som aan Held onbekend gebleven? Neen. Held wijdt op bl. 73 er eene noot aan, welke zich drie bladzijden ver uitstrekt.

1) „Wagner t. a. p. bl. 55 schrijft: „Ich war von vorneherein gegen diese Ver„bindung. Da ich sie nicht mehr zu hindern vermochte, trat ich im Win„ter 75/76 aus dem Ausschusse des Vereins aus. Ich motivirte diesen Schritt „in einem Schreiben an den Vorsitzenden des Ausschusses damit: „dasz ich „ „in den angebahnten Beziehungen zum Volkswirthschaftlichen Congress nur „ „einen ersten Schritt zu einer allmähligen vollständigen Vereinigung sehen „ „könne. Dafür spreche' ja nach dem Standpuncte mancher Mitglieder des „ „Vereins und des Ausschusses Vieles. Ich stände indessen in dieser Angele„ „genheit principiell anders. Ich könne in dem jetzigen Vorgehen nur eine „ „Rücknahme dessen sehen, was wir zur Bildung einer selbständigen dem

der beide congressen verraad aan de nieuwe beginselen. Held, door hem aangevallen, geeft niet onduidelijk te kennen, dat hij Wagner voor een »Prinzipienreiter" houdt. Held meent, dat het weinig nut kan hebben voortdurend te hameren op scherp geformuleerde verschilpunten met de vrijhandelsschool. De transactie met het oude Volkswirthschaftliche congres wordt, in zijn oog, gemotiveerd door het feit, dat geen der leiders van het dat congres meer het *onbepaalde* laissez faire, laissez passer gelooft en verkondigt. De transactie is aangegaan, omdat hij en anderen vreesden, dat anders een nageslacht, dat in staat is om te oordeelen, hun zou kunnen verwijten dat zij eigenzinnig waren geweest en bewogen door de onpraktische kleingeestige zucht van geleerden van beroep om gelijk te hebben! [1]). De katheder-socialisten zijn dan eindelijk op den goeden weg Zij beginnen hun tegenstanders meer te waardeeren. Zij beginnen in te zien, dat aan de oude economie mannen hun krachten hebben gewijd, niet zoo egoistisch, niet zoo blind voor de eischen van praktische staatkunde, niet zoo onervaren in rechtswijsbegeerte, in geschiedenis en logica, als men zich in de eerste hitte van den strijd wel had voorgesteld. Zie ik wel dan zal binnen niet verren

---

„ „Volkswirthschaftlichen Congress entgegengesetzten wirthschaftlichen Partei
„ „seit 4 Jahren gethan hätten. Deshalb bedauerte ich dies Vorgehen, könne
„ „aber einer im Wesentlichen bereits vollendeten Thatsache gegenüber, die
„ „man einfach acceptiren oder ablehnen müsse, nur aus dem Ausschusse aus-
„ „scheiden." "

1) A. Held. Sozialismus, Sozialdemokratie und Sozialpolitik. bl. 143.

„Wahrlich nicht die „Scheu vor dem urtheilslosen Haufen" hat Schmol„ler, Brentano und Andere, die von der Presse seiner Zeit so gut verketzert und „geschmäht wurden, wie Wagner, zum Compromiss mit dem Volkswirthschaft„lichen Congress bewogen, sondern die Scheu, dass andernfalls eine Urtheils„fähige Zukunft uns Störenden Eigensinn und unpraktisch kleinliche Recht„haberei des professionellen Gelehrtenthums vorwerfen könnte!"

tijd de beweging der katheder socialisten tot de geschiedenis behooren. Zij zal evenwel voor wetenschap en praktijk nut hebben gesticht.

Voor de praktijk, — omdat zij zal geweest zijn een krachtig protest tegen werkeloosheid. Gaarne wil ik aannemen, dat zes jaren geleden in Duitschland het pikante verschijnsel van de oprichting eener nieuwe vereeniging noodig was om de slapenden wakker te schudden. Van die oprichting komt aan Roscher de eer toe.

Voor de wetenschap, — omdat deze uit de crisis, in Duitschland verduurd, nog eens goed zal hebben geleerd, wat de gevolgen zijn van verwarring tusschen theorie en praktijk, tusschen wetenschap en kunst. Zij zal er op nieuw uit hebben geleerd, hoe dringend het noodig is zich steeds harer grenzen bewust te blijven, hoe gevaarlijk het is, om, toegevende aan de zucht naar populariteit, strenge methode te laten varen. Want slechts door methode komt men in de economie tot die theoretische kennis, welke, in verband met andere takken van wetenschap, de grondslag kan zijn van verstandige daden.

Wij gaan zeker te ver indien wij meenen, dat de oude economie door eene nieuwe verdrongen is. Wel vindt de wetenschap in de werken van Schmoller, Brentano en Wagner, vooral op historisch gebied, menig nieuw belangrijk denkbeeld. Sommige geschriften der Eisenacher vereeniging zijn voor de kennis der Duitsche volkshuishouding van groote waarde. Maar elk nieuw denkbeeld vormt geen nieuwe school. Men geve niet te spoedig toe aan de meening, dat op sociologisch gebied het nieuwe het oude plotseling verdringt. Men zou gevaar loopen in naam eener nieuwe historische school zeer onhistorisch te werk te gaan. Vooral op

dat gebied is vooruitgang moeielijk, en, zoo hij bestaat, is hij langzaam en gestadig.

Edelgrootachtbare Heeren Curatoren dezer Universiteit!

Hetgeen ik thans heb gesproken wijst, naar ik hoop, eenigermate de richting aan, welke ik mij voorstel aan mijn onderwijs in de staathuishoudkunde te geven. Die richting was u zeer zeker niet geheel onbekend, toen gij mij de eer waardig keurdet om door u aan Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden Koning te worden voorgedragen voor het hoog gewichtig ambt, dat ik heden aanvaard. Het vertrouwen, door u in mij gesteld, is groot geweest. Daarvoor betuig ik u mijne warme erkentelijkheid. Ik meende, dat ik van die erkentelijkheid wel het beste bewijs kon geven, door tegemoet te komen aan een wensch, welke zekerlijk door u gekoesterd werd, den wensch namelijk dat ik u nog meer bepaald mijne meening omtrent de methode der staathuishoudkunde mocht ontvouwen. Omtrent de wijze, waarop deze wetenschap moet worden beoefend, bestaan tegenwoordig veel verschillende gevoelens. Vooral van mij, den jeugdigen man, die zooveel, dat anderen door aanschouwen leeren, door denken zich moet verwerven, die dus zoo licht in den doolhof der sociologische vraagstukken kan mistasten naar den draad, kon eenige verklaring omtrent de voorloopige resultaten van mijn onderzoek terecht worden gevergd. Mijn vroegere werkzaamheid in dienst van den Staat is kort geweest, doch van het weinige, dat ik in dien korten tijd heb gezien, heeft wel dit mij bijzonder getroffen, dat de taak des wetgevers bij uitnemendheid moeielijk is. Er zijn evenwel economisten, die er hun voornaamste roeping in schijnen te vinden, tot ombouw der maatschappij voort-

durend plannen te ontwerpen, hoe meer omvattend en hoe luchtiger des te liever. Die klachten, »ex professo" aangeheven, die puinhoopen, aan de schrijftafel »ex professo" gesticht, die gebouwen, »ex professo" op het papier opgetrokken, — zij zijn, in mijn oog, bij uitstek onvruchtbaar. Geen gevaarlijker richting voor het economisch onderwijs, dan die, waarvan zij het hoofdonderwerp uitmaken. Niet daardoor worden krachtdadige burgers gevormd. Om krachtig te handelen moet men eerst leeren zien, en goed zien is een groote kunst. Want men moet zien met de oogen des verstands, en het verstand moet door wetenschap zijn gevormd. Ik zal mij daarom zooveel mogelijk bewegen op het veld van onderzoek naar hetgeen bestaan heeft, en hetgeen bestaat. Vergis ik mij niet zeer, dan is zoodanige opvatting van het onderwijs in de staathuishoudkunde ook die, welke gewenscht is door den ontwerper van de wet op het hooger onderwijs, waaronder wij thans leven. Uit vrees voor het ontijdig politiseeren, waartoe de beoefening dier wetenschap licht leidt, heeft Mr. Heemskerk [1]) de economie niet geplaatst op het programma der leervakken voor de gymnasia. Maar wat van die beoefening voor de gymnasia waar is, zal, in het oog van dien staatsman, ook wel niet geheel onwaar zijn voor de universiteit.

Al blijft dan de studie beperkt tot onderzoek naar hetgeen geweest is en hetgeen is, als van zelf zal daaruit eene verstandige gedachte voor de toekomst geboren worden. In 't verleden ligt het heden, in 'tgeen is wat worden zal. Werkelijke belangstelling voor de toekomst wordt, volgens Roscher, slechts bij

---

1) Bijblad der Nederl. Staatscourant. Hand. IIe kamer St.-Gen. Zitting 1875—1876. bl. 996.

die menschen aangetroffen, welke zich ook tevens voor het verleden interesseeren. Zoodanige op geestelijk gebied hoog staande menschen zijn, volgens hem, gelijk aan de hooge bergen, die nog het laatst de avondzon van den heengeganen dag, en het vroegst de morgenzon van den volgenden weerkaatsen.

Hooggeleerde Heeren, Professoren!

In uw zeer luisterrijken kring te worden opgenomen is voor mij eene eer, grooter dan ik ooit had gedroomd. De welwillendheid, waarmede gij mij reeds zijt te gemoet getreden, stemt mij tot groote dankbaarheid. Houdt u verzekerd, dat mijn eerzucht geen grootscher doel kent, dan op den duur te worden een uwer waardig ambtgenoot, mijn hart geen inniger verlangen dan uw aller vriendschap te veroveren.

Een afzonderlijk woord tot u Hooggeleerde Heeren, Professoren der Juridische faculteit! in wier kleineren kring ik de plaats ga innemen van een Ackersdijk, een van Rees, een Quack, voorgangers rijk in gaven van hart en geest! Hoe moet ik die plaats vervullen, opdat gij niet al te zeer eene leegte zoudt blijven gevoelen? Moeielijk is het pad, dat voor mij ligt. Helpt mij, bid ik u. Maakt uwe ondervinding te mijnen nutte. Steunt mij met uw hooggewaardeerden raad. Behandelt mij, gelijk ik met de oude economie wensch te handelen. Hebt een open oog voor mijn gebreken, toont hun onverholen aan. Ik zal uw raadgevingen trouw opvolgen. Wilt alleen niet handelen met mij, gelijk sommige katheder-socialisten, die plots het oude in iets geheel nieuws willen omscheppen. Die poging zou misschien falen. Maar 't is waar, gij zoudt haar ook niet willen wagen. Want de uitnemend vriendelijke ontvangst, die mij tot dus ver van uwe zijde te beurt viel, waar-

borgt mij, dat gij niet geheel ongenegen zijt, mij ten minste ten deele te nemen, zooals ik ben.

Hooggeachte Vreede! Vele economisten stellen tegenwoordig duidelijk op den voorgrond, dat de vragen omtrent Staat en Maatschappij, waarmede zij zich bezighouden, niet behoorlijk kunnen worden beantwoord zonder dat aan de kennis van economie gepaard worde die van een aantal andere wetenschappen, vooral van staatsrecht en rechtswijsbegeerte. Dit schijnt mij een groote vooruitgang te zijn. Want alleen hij, die zich helder bewust is uit welke deelen zijn vraagstuk bestaat, zal geneigd zijn elk bestanddeel achtereenvolgens grondig te onderzoeken. Ik zal dus vele malen in nauwe aanraking komen met de vakken, waarin gij onderwijst. Mag ik somwijlen eens komen putten uit uw onuitputtelijken schat van kennis? Zoudt gij mijn wegwijzer willen zijn op die onderdeelen van het wetenschappelijk veld, welke aan uwe bijzondere en voortreffelijke hoede zijn toevertrouwd, en waarop ik mij wel eens zal moeten begeven? Ik beloof u dat ik mij nimmer zal gedragen als roover op vreemd gebied, maar steeds als de jonge gast, die weet wat tegenover den eerbiedwaardigen gastheer en eigenaar des huizes zijn plichten zijn.

Mijne Heeren Studenten van de Utrechtsche Universiteit!

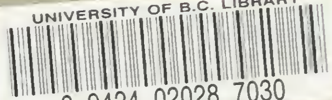
Niet lang geleden was ik ook nog Student. De weinige jaren, door mij in het maatschappelijk leven doorgebracht, hebben voorwaar niet dit tot gevolg gehad, dat mijn hart niet warm meer zou kloppen voor de eischen van een goed, een vrij, een edel studentenleven. Laat mij arbeiden te midden van u en met u. Door kennis tot daden! zij onze leus. Laat ons

die kennis vergaderen in vrijheid, gedreven door plichtgevoel. Laat ons in vrijheid de krachten ontplooien met al de energie, noodig om duisternis te verdrijven door licht, om onze kennis vruchtbaar te doen zijn voor ons en anderen. Gij kent wel het woord:

Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben,
Wer täglich sie erobern musz!

Welnu, — al rust op ons niet meer de taak, dagelijks vrijheid en leven te veroveren, — toonen wij toch steeds, dat wij hen verdienen.

Ik heb gezegd.

UNIVERSITY OF B.C. LIBRARY
3 9424 02028 7030

